

Marta Fiolić

mag. hist. /mag. ethnol. et anthrop.

François Crouzet (1922.- 2010.)

La liberté et la créativité ont été les ressorts de la puissance de l'Europe dans le passé, de la domination qu'elle exerça un temps sur le monde, et d'une croissance qui, contrairement à ce que clament de faux prophètes, est la condition nécessaire de la réduction de la pauvreté. Est-il trop optimiste de penser que les Européens resteront attachés à la liberté et que leur créativité fleurira à nouveau.¹

François Crouzet, francuski povjesničar sa specifičnom ljubavlju prema Velikoj Britaniji, umro je 19. ožujka 2010. godine u Parizu. Njegova glavna preokupacija bila je ekonomska historija. Cijenjen i rado viđen predavač, od prestižnih sveučilišta u SAD-u (Harvard, Columbia, Berkeley) do onih u Švicarskoj (Ženeva) ili Belgiji (Leuven), ipak je najveći dio svog profesionalnog života proveo u Velikoj Britaniji i Francuskoj.²

François Crouzet rodio se 20. listopada 1922. godine u Monts-sur-Guesnes u departmanu Vienne u Francuskoj. Još u mladosti, čitajući primjerke časopisa *Annales* koje mu je dao otac, inače profesor povijesti, razvio je interes prema ekonomskoj historiji koji je njegova djela, uz manja odstupanja, pratio do kraja života. Taj interes, koji su dijelili mnogi budući povjesničari njegove generacije, objašnjava odrastanjem u vrijeme Velike ekonomske krize i Drugoga svjetskog rata koji su ih u većoj mjeri naučili značenju i važnosti ekonomije u društvu.³ Nakon mature 1939. godine, Crouzet provodi studentske dane u okupiranom Parizu na *École normale supérieure*. Nakon rata dodijeljena mu je stipendija za istraživački rad na *London School of Economics*, što je u mnogočemu obilježilo njegove istraživačke afinitete. Nakon četiri godine provedene na *London School of Economics* (1945. –1949.) jasno je definirano područje njegova interesa, metodologija kojom će svojim kasnijim radovima pristupati, a česti posjeti *Public Record Office*, jednom od glavnih državnih arhiva u Londonu, obogatili su ga brojnim materijalima, temama i pitanjima koja su ovila njegovu karijeru obolom ekonomske historije, s posebnim naglaskom upravo na britansku povijest i proces industrijalizacije. U Londonu se našao pod snažnim utjecajem profesora T. S. Ashton, britanskog ekonomskog povjesničara čija je predavanja slušao, a koji je njegov interes usmjerio na industrijsku revoluciju.⁴ Također, još za boravka u Londonu 1947. godine, ženi se s Françoise Dabert-Hauser s kojom je kasnije dobio troje djece.⁵

François Crouzet svoju je predavačku karijeru započeo kao asistent na *Faculté des lettres* u Parizu (1949. – 1955.), nakon čega je predavao u Bordeauxu (1956. – 1958.), Lilleu (1958. – 1964.) i u Nanterreu (1964. – 1969.), da bi do umirovljenja otišao na *Sorbonne* (1969. – 1992.), gdje je i ostao kao profesor emeritus na Katedri za povijest sjeverne Europe.⁶ Iako, primarno predavač na francuskim sveučilištima, interes za britansku povijest okrunili su počasni doktorati sveučilišta u Birminghamu, Kentu, Edinburghu i Leicesteru, kao i već spomenuta brojna gostujuća predavanja kako na europskom kontinentu, tako i u SAD-u.

Prvo značajno djelo François Crouzeta nastaje nakon njegova povratka u Pariz, a proizašlo je iz doktorata na pariškom *Faculté des lettres de Paris* pod naslovom *L'économie britannique et le Blocus Continental 1806-1813*. Iako, nastalo u francuskom okruženju, značajnije uvažavanje i odobravanje pronašlo je tek među britanskim i američkim povjesničarima. To djelo koje u središtu ima gotovo pa neuobičajeno usko razdoblje, po mnogočemu je odstupalo od tadašnjih dominantnih historiografskih usmjerenja (npr. *longue durée*). Kao knjiga objavljeno je u dva sveska 1958. godine, dvije godine nakon doktorata, u izdanju *Presses Universitaires de France*, ali o Crouzetovu vlastitom trošku. Britanski i američki povjesničari u većem su broju djelo upoznali tek nakon engleskog izdanja 1987. godine te je za njih ono predstavljalo značajan doprinos dugo zanemarivanoj temi.⁷

Sljedeće nezaobilazno djelo u Crouzetovu opusu svakako je *De la supériorité de l'Angleterre sur la France. L'économie et l'imaginaire, XVIIIe – XXe siècles* objavljeno u Parizu 1985. godine. U nizu provokativnih članaka i eseja, Crouzet odgovara na temeljno pitanje, na pitanje primata u europskoj ekonomiji i/ili povijesti ekonomije, postavljajući se na stranu „francuskog rivala.“ Međutim, ovo je djelo specifično po jednom detalju, a taj je da se François Crouzet u njemu otvoreno suprotstavlja i, dapače, kritizira „najvećeg živućeg povjesničara“⁸ Fernanda Braudela. Optužio ga je za zloupotrebu takve titule i „razotkrio“ njegove pogreške u *Civilization matérielle, économie, et capitalisme, XVe-XVIe siècle*, posebno inzistirajući na odavanju dostojne počasti Engleskoj koju je, prema Crouzetu, Braudel zakinuo.⁹ Također, do izražaja dolazi i njegov analitički pristup temama koje istražuje, kao i važnost koju pridaje pitanju ideologije i objektivnosti u pisanju povijesti, posebno u rodnoj mu Francuskoj. Ipak, „objektivnost“ na kojoj inzistira gubi iz vidokruga kada zaključuje kako je povijest Velike Britanije „*success story*“ gdje su „karte odigrane kako treba“, dok je s druge strane povijest Francuske „tragikomična rapsodija izgubljenih prilika, potrošenih šansi, avantura i katastrofa (...)“¹⁰ Slično kao i Voltaire nešto više od dva stoljeća ranije, Crouzet s divljenjem promatra Veliku Britaniju koja ga je „prihvatila.“ Dok su s druge strane britanski povjesničari, upravo u tom razdoblju, prema istoj Velikoj Britaniji kudikamo kritičniji. Djelomično vezano uz to, Crouzet se u uvodu i sam pita zašto se brojni povjesničari odlučuju na rad u inozemstvu. U nizu odgovora, ističe se onaj karakterističan za njegov opus – „proučavajući zemlju koja je bila ili jest vođa, oni nastoje bolje razumjeti općeniti tijek povijesti.“¹¹

Crouzet i dalje razvija svoj interes prema ekonomiji i ekonomskoj historiji pišući knjigu *The First Industrialists: The Problems of Origins*. Posebno ga zanimaju socijalni korijeni pionira u razvoju novog načina proizvodnje, kako ih naziva, „prvih industrijalaca.“ Karakteristično je za ovo djelo da ne pretendira na izvornost, tj. ne bazira se na primarnim izvorima, već nastoji pružiti pregled postojećih studija na temu. Nadalje, na temelju njihova iznošenja i analize nastoji pružiti reprezentativniji uzorak u okviru područja ekonomske historije, u ovom slučaju posebno vezano za temu industrijske revolucije i uz nju vezanih bitnih pojava. Zanimljivo je kako sličan postupak, tj. iznošenje i komentiranje drugih studija, zauzimanje strana u aktualnim debatama u njegovom dominantnom području, kao i generalni pregled dosadašnjeg napretka ekonomske povijesti, Crouzet koristi i u drugim svojim knjigama, iako ne u tolikom obimu.

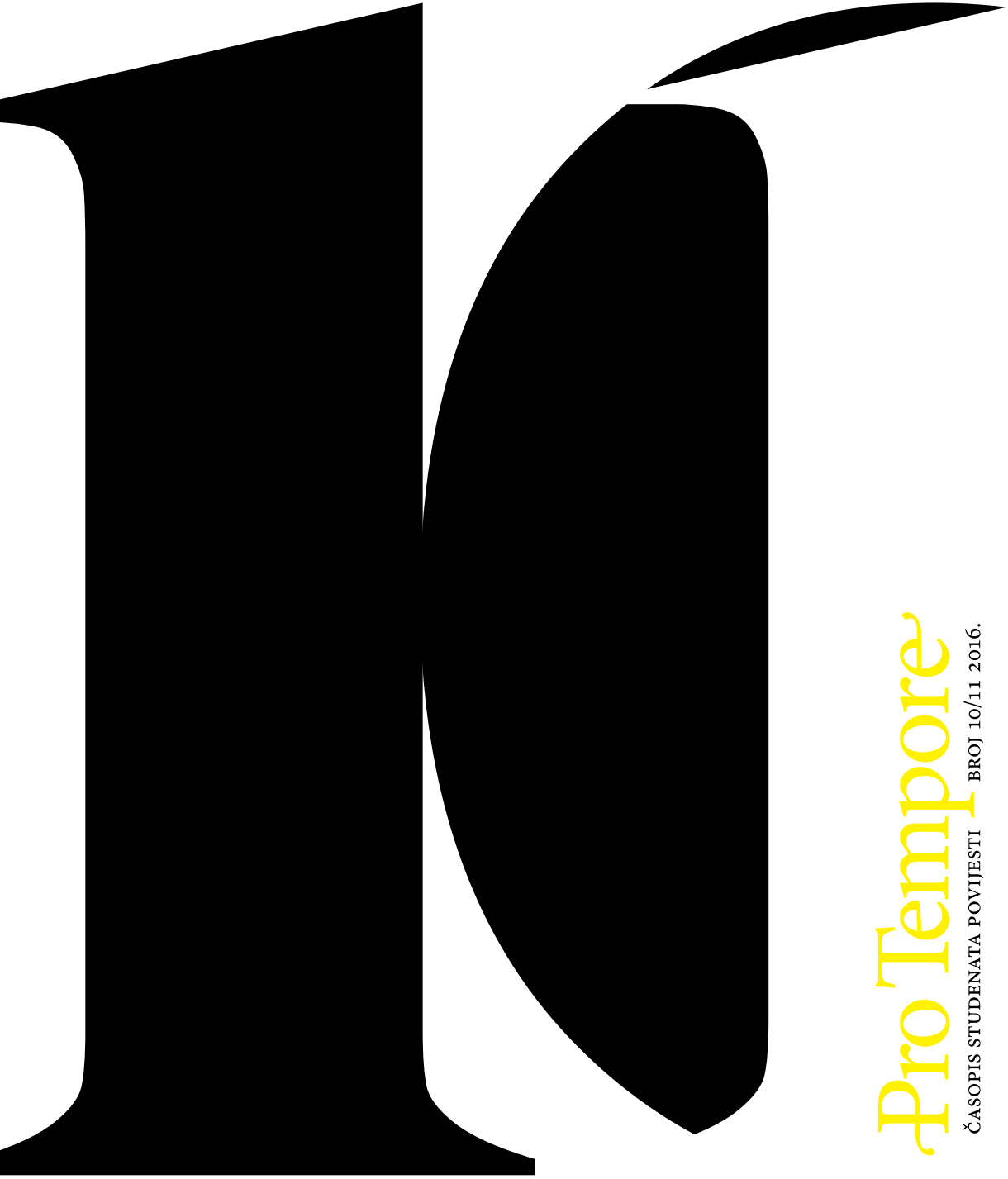
Već etabliran ekonomski povjesničar, dapače, jedan od doajena francuske ekonomske historije, François Crouzet u knjizi *Histoire de l'économie européenne, 1000-2000* nastaloj iz njegovih predavanja održanih na *University of Virginia* u jesen 1996. godine, jasno razlučuje ekonomsku historiju od povijesti ekonomije. Time na neki način ipak odaje počast Fernandu Braudelu shvaćajući „povijest ekonomije Europe“ u brodelijanskom smislu; shvaća ju sa svim njezinim zajedničkim aspektima i zajedničkim institucijama čiji su različiti dijelovi povezani sustavom trgovine (što njezine granice čini promjenjivima) više nego i čim drugim te koja uspijeva održati, unatoč evidentnim različitostima, neku vrst „organskog jedinstva.“¹² Dakle, Crouzet govori o cjelini, o „Europi“ prvenstveno kao o *civilisation*; kao o socijalnoj, kulturnoj i ekonomskoj kategoriji.

Nakon godina provedenih na margini povijesne znanosti, kako u Europi, tako i u Francuskoj (unatoč snažnom zalaganju Marca Blocha i Luciena Febvrea), ekonomska se povijest naglo razvila tek nakon Drugog svjetskog rata, u doba kada se kao znanstvenik i ekonomski povjesničar počeo afirmirati i sam Crouzet. Francuz koji je odgojen na „školi“ britanskih ekonomskih povjesničara i koji je proveo svoj radni vijek istražujući britansku povijest i ekonomiju, zalaže se za „common market“ u europskoj ekonomskoj povijesti koja bi nadišla nacionalne škole ekonomske povijesti te koja bi isticala interakcije i razmjene na tom polju.¹³ Crouzet nastoji postići „prestanak povijesne mržnje“ između Francuske i Engleske koje su u tome otišle toliko daleko da on sarkastično primjećuje kako se čak i mrže drugačije – s francuske strane postoji sjećanje na rane koje joj je Velika Britanija zadavala kroz povijest, a s engleske strane glavni pokretač jest strah od „francuske sablasti“. To je za njega „franko-britanski paradoks“ kojemu nastoji doskočiti proučavanjem i približavanjem britanskoj povijesti, ali i komparacijom obiju.¹⁴ Francuski ekonomski povjesničari uglavnom su bili zaokupljeni samo Francuskom i njezinim razvojem te su prema Crouzetu, često zanemarivali realno stanje, tj. zanemarivali su njezino slabljenje unutar okvira, kako svjetske politike, tako i ekonomije, ali i šire fenomene poput ekonomskog razvoja u korist nekih „manjih“ istraživačkih pitanja poput promjena u dohotcima ili poslovnim ciklusima i sl.¹⁵ Crouzet koji se od njih uvelike razlikovao, bio je tako podvrgnut nemalom broju kritika unutar struke (češće francuske nego angloameričke). No, unatoč tome nije mu izostalo mjesto među najznačajnijim ekonomskim povjesničarima. I danas ga se cijeni kao vjerojatno najvećeg poznavatelja britanske povijesti u Francuskoj.

Bilješke:

- 1 Crouzetove završne riječi u *Histoire de l'économie européenne, 1000-2000*. „Sloboda i kreativnost u prošlosti bile su pokretačka sila Europe, njene dominacije jedno vrijeme u svijetu, i napretka koji je, suprotno onome što viču lažni proroci, nužan uvjet za smanjenje siromaštva. Je li previše optimistično misliti kako Europljani ostaju privrženi slobodi te kako će njihova kreativnost ponovo procvasti?“; Jean-Pierre Poussou, „In memoriam François Crouzet 1922 – 2010,“ u: *Histoire, économie & société* 29/2, 8.
- 2 www.independent.co.uk/news/obituaries/professor-franccedilois-crouzet-celebrated-anglophile-frenchhistorian-of-britain-1995940.html (14.05.2012.)
- 3 François Crouzet, *Britain Ascendant: Comparative Studies in Franco-British Economic History*, prev. Martin Thom (Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1990), 1.
- 4 www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?storycode=412180; www.independent.co.uk/news/obituaries/professor-franccedilois-crouzet-celebrated-anglophile-frenchhistorian-of-britain-1995940.html (14.05.2012.)
- 5 www.independent.co.uk/news/obituaries/professor-franccedilois-crouzet-celebrated-anglophile-frenchhistorian-of-britain-1995940.html (14.05.2012.)
- 6 www.independent.co.uk/news/obituaries/professor-franccedilois-crouzet-celebrated-anglophile-frenchhistorian-of-britain-1995940.html (14.05.2012.)
- 7 Roger Price, „L'Economie Britannique et le Blocus Continental by François Crouzet“, u: *The Historical Journal* 32/3:773.
- 8 Rondo Cameron, „Was England Really Superior to France? De la Supériorité de l'Angleterre sur la France. L'économie et l'imaginaire XVIIe – XXe siècles by François Crouzet“, u: *The Journal of Economic History* 46/4:1032.
- 9 Tu se, između ostalog osvrće i na Braudelovo „ne čitanje“ engleskog. Rondo Cameron, „Was England Really Superior to France? De la Supériorité de l'Angleterre sur la France. L'économie et l'imaginaire XVIIe – XXe siècles by François Crouzet“, u: *The Journal of Economic History* 46/4:1032.

- 10 François Crouzet, *De la supériorité de l'Angleterre sur la France. L'économie et l'imaginaire XVIIe-XXe siècles* (Paris: Librairie Académique Perrin, 1985), 454. prema: Rondo Cameron, „Was England Really Superior to France? De la Supériorité de l'Angleterre sur la France. L'économie et l'imaginaire XVIIe - XXe siècles by François Crouzet“, u: *The Journal of Economic History* 46/4:1037.
- 11 François Crouzet, *Britain Ascendant: Comparative Studies in Franco-British Economic History*, prev. Martin Thom (Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1990), 1.
- 12 François Crouzet, *A History of the European Economy, 1000 - 2000* (Charlottesville - London: University of Virginia Press, 2001), xii-xiii.
- 13 François Crouzet, „The Economic History of Modern Europe“, u: *The Journal of Economic History* 31/1 (The Tasks of Economic History), 135-136.; François Crouzet, *Britain Ascendant: Comparative Studies in Franco-British Economic History*, prev. Martin Thom (Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1990), 10.
- 14 François Crouzet, *Britain Ascendant: Comparative Studies in Franco-British Economic History*, prev. Martin Thom (Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1990), 7.
- 15 François Crouzet, „The Historiography of French Economic Growth in the Nineteenth Century“, u: *The Economic History Review* 56/2: 215-216.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com